

İstanbul'da Bir Düşünce Şöleni: Uluslararası Dini ve Felsefi Metinler Sempozyumu

Hüseyin HANSU*

Türkiye'de İlahiyat alanındaki düşünce ve kültür faaliyetleri 15-20 yıl öncesine göre inanılmaz derecede bir artış göstermiştir. Yayın faaliyetleri, ihtisas toplantıları, istişare toplantıları, paneller, konferanslar, sempozyumlar bu faaliyetlerden bazılarıdır. Bunların hepsini takip etmek bir yana, yoğun katılım ve çeşitlilik nedeniyle bazen aynı sempozyumdaki oturumların ve tebliğlerin tamamını bile takip etmek neredeyse imkansız hale gelmiştir.

Bu faaliyetlerin en yaygın olanlarından sempozyumun tarihi, eski Yunan filozoflarının tartışmalı toplantılarına kadar uzansa da aslında ilmi bir faaliyet olarak İslam geleneğine yabancı bir etkinlik değildir. Geleneğimizde var olan ve özellikle Abbasiler döneminde yaygınlaşan münazara meclisleri bu tarzın İslam kültüründeki ilk örnekleri sayılabilir. Günümüzde ise sempozyum akademik tartışma ve sunumların vazgeçilmez formlarından biri haline gelmiştir. Akademisyenlerin bilimsel faaliyetlerini görücüye çıkardıkları, bilgilerini ve projelerini tartışmaya açtıkları birer ilim panayırı niteliğinde olan bu tür etkinlikler, en gencinden en kıdemlisine kadar çeşitli seviyelerdeki çok sayıda ilim adamını bir araya getirirler. Bunlar, akademik camia dışında kalan, okuma ve araştırmaya vakit ayıramayan 'zaman fakiri' modern insan için de, ilim dünyasında olup bitenleri izleme açısından bir fırsattır. Hatta sempozyumların, icma deliline yeniden işlerlik kazandırabilme

* Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı.

potansiyeline sahip olduğu bile söylenebilir. Zira İslam hukuk tarihinde imanının imkansızlığını ileri sürenler, bir konu hakkındaki fikirlerini öğrenmek amacıyla aynı dönemde yaşayan İslam alimlerinin tamamını bir araya getirmenin, pratikte mümkün olmamasını gerekçe gösteriyorlardı. Günümüzde iletişim ve ulaşım imkanları bu problemi ortadan kaldırdığından dolayı, yaşayan İslam alimlerinin tamamını bir araya getirerek bir konu hakkındaki fikirlerini öğrenmek rahatlıkla mümkündür. Dolayısıyla bu tür toplantıların icma yöntemine tekrar işlerlik kazandırmaya bir zemin oluşturabileceği de düşünülebilir.

İstanbul İlahiyat Fakültesi ile Sultanbeyli Belediyesi tarafından geçen Mayıs ve Ekim aylarında ortaklaşa düzenlenen uluslararası sempozyum, yoğun katılım ve ilgi nedeniyle iki aşamada gerçekleştirildi.

İslam düşüncesinin çeşitli yönlerine ait tebliğlerin sunulduğu birinci sempozyum 23-25 Mayıs 2011 tarihlerinde “İki Dünyanın Buluştuğu Noktada Doğu-Batı Düşünce Günleri” adıyla yapıldı. İkincisi ise 20-21 Ekim 2011 tarihlerinde “21. Yüzyılda Dini ve Felsefi Metinleri Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama” adı altında yapıldı. Bu sempozyumda ise klasik dini ve felsefi metinlerin çağımızda nasıl bir okumaya tabi tutulması gerektiği tartışıldı. Sempozyum organizatörü Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya amaçlarını, “Bütün metinler tek bir metni anlamak için okunmaktadır. Bu bilgi ve tefekkür şölenu, insanlığın zihin semeresi olan metinlerin, çağımızda nasıl okunması gerektiğini anlamak için önemli bir adım olacaktır” şeklindeki ifadeleriyle özetledi.

Sultanbeyli Kültür Merkezi ve İlahiyat Fakültesi konferans salonunda gerçekleştirilen sempozyumlara, aralarında Yusuf Ziya Kavakçı, Hasan Hanefi, İmaduddin Halil, Muhammed Şebusteri gibi İslam dünyasının tanınmış akademisyenlerinin de bulunduğu 100’e yakın alim ve bilim insanı katkıda bulundu. Türkiye’deki pek çok üniversiteden katılanların yanı sıra Avrupa, Amerika, İsrail, Suudi Arabistan, Mısır, Yemen, Suriye, Irak, İran, Malezya, Makedonya, Azerbaycan, Bosna gibi ülkelerden gelenler de vardı. Katılımcılar Müslüman, Yahudi, Hıristiyan, Sabii, Sünni, Şii, Selefi, Muhtedi gibi dini ve mezhebi açıdan da oldukça çeşitlilik arz ediyordu. Bu çeşitlilik sempozyumu benzerlerinden farklı kılan önemli özelliklerinden biriydi. Bir özgüven ifadesi olarak adeta söyleyecek sözü olan herkese çağrıda bulunulmuştu. Prof. Çetinkaya, sunuş konuşmasında katılımdaki bu zenginliği, Neml suresi 64. Ayetine atıfta bulunarak ‘doğru sözü olana, delili olana’ konuşma fırsatı sağlamak olarak açıkladı.

Birinci sempozyumun başlığındaki ‘Doğu-Batı’, ‘İki Dünya’ gibi ‘stratejik’ çağrışimli kavramların kullanılması ilk bakışta yadırgatıcı ise de aslında bu, Doğu-Batı çatışmacılığına değil buluştuğu noktaya, ortak yönlerine dikkat çekmek için yapılan bilinçli bir tercihti. İslam ve Batı medeniyetinin ortak bir payda da buluşması, tarihsel öyküsü içinde pek

çok rengi barındırarak bunu fiilen göstermiş olan İstanbul'da mümkün olabilirdi.

Nitekim sempozyuma ev sahipliği yapan Belediye Başkanı sayın Hüseyin Keskin selamlama konuşmasında İslam'ın bu kuşatıcılığını, "doğu da batı da Allah'ındır" ayetine atıfta bulunarak ifade etti.

Sempozyumda birbirinden değerli sunumlar yapıldı. Benim için dikkat çekici olanlardan biri Yemen yazmaları konusundaki araştırmalarıyla tanınan Yemenli araştırmacı Abdusselam el-Vecih'in, Yemen yazmalarının dünü ve bugünü hakkında sunduğu tebliği. 62 sayfalık bu tebliğdeki bazı noktalara kısaca da olsa dikkat çekmek istiyorum.

Yemen İslam tarihi içerisinde hemen hemen bütün İslam mezheplerinin yaşama imkanı bulduğu nadir coğrafyalardan biridir. 6. Asırda Zeydi davetçiler vasıtasıyla Abbasi halifeliğinin başkenti olan Bağdat ve civarından Yemen'e çok sayıda kitap götürüldüğü nakledilmektedir. Ahmet b. Süleyman'la (h. 566) başlayan ve 7. asırda Abdullah b. Hamza (h. 614) dönemine kadar devam eden Zeydi davetçilerin bu faaliyeti, Yemen ilim ve kültür tarihi açısından önemli bir aşama olarak kabul edilir. İslam kültür tarihi açısından büyük bir felaket olan Moğol istilalarının hemen öncesine denk gelen bu dönemde, Bağdat'tan Yemen'e getirilen eserler arasında, erken döneme ait birçok eserin bulunma ihtimali yüksektir. Nitekim Mu'tezile mezhebine ait günümüzde mevcut olan eserlerin hemen hemen tamamı 1950'lerde Mısırlı araştırmacılar tarafından Yemen kütüphanelerinde bulunup yayımlananlardan ibarettir. Bu tarihlerden önce Mu'tezile hakkındaki bilgiler, sadece muhaliflerinin eserlerinden öğrenilenlerle sınırlı idi.

Yemen yazmalarının çok az bir bölümünün tasnifi yapıp fihristleri çıkarılmışsa da büyük kısmı hala çeşitli kütüphanelerde dağınık bir şekilde bulunmaktadır. Bu nedenle hem sayısı hem de durumları hakkında kesin bilgi vermek oldukça zordur. Uzun süren iç savaşlar ve bunların getirdiği imkânsızlıklar yüzünden bu yazmaların sağlıklı bir envanterini çıkarmak şimdiye kadar mümkün olmadı. Bu miras kısmen çeşitli cami ve resmi kütüphanelerde toplanmış ise de, büyük bölümü hala aile kütüphaneleri denilen özel kütüphanelerde uygun olmayan şartlarda muhafaza edilmektedir.

Yapılış tarihi Hz. Peygamber dönemine kadar giden San'a Camii'l-Kebir kütüphanesinde halen 4000 civarında yazma eser bulunmaktadır. Yine San'a ve civarındaki 'Buyutu'l-ilm' denilen aile kütüphanelerinde de bu sayıya yakın yazma olduğu tahmin edilmektedir. es-Seyyid Muhammed b. Muhammed el-Mansur, Mektebetu Al-i Zübare, Mektebetu Ali'l-Umeri, Mektebetu Ali'l-Curafi bilinen meşhur aile kütüphanelerinden bazılarıdır.

Yemen'in "Kum'u sayılan kuzeydeki Sa'de kenti, Yemen'in en önemli ilim merkezlerinden biridir. Yemen Zeydi devletinin kurucusu ve Zeydiye mezhebi müceddidi İmam el-Hadi Yahya b. el-Huseyin (v. 298) Camisi'nin kütüphanesi ve diğer pek çok özel ve resmi kütüphanede on binlerce yazma eserin varlığından söz edilmektedir. Ayrıca bu kentte de köylere kadar yayılan aile kütüphaneleri bulunmaktadır. Aynı şekilde Yemen'in bir başka ilim merkezi olan ve Kasimi devletine başkentlik yapmış olan Şehare'deki cami ve mescidlerdeki kütüphanelerde de çok sayıda yazma bulunmaktadır. el-Vecih tebliğinde bu kütüphanelerin çoğunu isim isim saymış ve buralardaki yazmaların miktarı hakkında önemli bilgiler vermiştir.

Tebliğde Yemen yazmalarının maruz kaldığı tehlikeler ve bunlara karşı alınmaya çalışılan önlemlerden de söz edildi. Yangın, sel, ihmal, rutubet, haşarat gibi tabii sebeplerin yanında hırsızlık, iç savaş ve bunun sonucu oluşan fakirlik, bu kültürel mirası tehdit eden başlıca etkenlerdir. Yasa dışı yollarla Yemen dışına çıkarılan ve şu anda dünyanın çeşitli kütüphanelerinde bulunan çok sayıda yazmadan söz edildi. Mesela İtalya'daki Ambrosiana (Milano) kütüphanesinde yedi bin civarında Yemen yazması bulunduğu belirtildi. Yemen'de bu mirası korumak amacıyla kurdukları Zeyd b. Ali Vakfı'nın sınırlı imkânlarıyla özel kütüphanelerde bulunan yazmaların envanterini çıkarmaya ve elektronik ortama aktarmaya çalıştıklarını belirten el-Vecih, şimdiye kadar 400 cilt el yazmasının (533 dvd) elektronik ortama aktarıldığını ifade etti. Bu kurum hakkında bilgi için bkz. <http://www.izbacf.org>

İngiltere, Fransa, Almanya ve Amerika gibi ülkelerin de bu yazmalara yoğun bir ilgi gösterdiğini belirtti. American Enstitu For Yemeni Studies (www.aiys.org) British Yemeni Arabic Institute, The British-Yemeni Society v.b. Yemen'de faaliyet gösteren Batılı kuruluşlardan bazılarıdır. Son dönemlerde Almanya ve İran'ın da bu yazmalara yoğun bir ilgisi bulunmaktadır. Ahmed Ali el-Maşruki ve Muhammed Salih Yahya el-Kazzi'nin hazırlamış olduğu Sana Kütüphanesi Yazmaları Kataloğu (Kum 2001) İranlı araştırmacıların konuya olan ilgisini göstermektedir.

el-Vecih'in de kurucusu olduğu Zeydiye vakfı, bu mirası koruma adına Yemen yazmaları üzerinde çalışmak isteyen herkese yardımcı olmaktadır. Mesela Almanya'daki bir üniversite, Vakf'ın topladığı ve bundan sonra tespit edeceği eserlerin birer kopyasını alma karşılığında onlara sadece, bazı kopyalama ve tarama makinelerini sağlamış ve vakıf personelini bunların kullanımı konusunda kısa süreli bir eğitime tabi tutmuştur.

Sempozyuma katılan Yemenli araştırmacılar bu amaçla, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'ni (İSAM) de ziyaret ettiler. Burada yetkililerle yapılan görüşmelerde işbirliği konusunda en azından

sözlü olarak mutabakata varıldı. İnşallah İSAM, kısa zamanda konuyla ilgili bir birim kurarak Zeydiye Vakfı'yla işbirliği halinde fazla bir maliyet gerektirmeyen Yemen'deki bu kültürel mirası Türkiye'deki araştırmacıların hizmetine sunacaktır.

Sempozyumda izleyebildiklerim arasında ilgi çekici başka tebliğler de vardı. Jonathan Brown, "Metin tenkidinin kuralları: Kuralızsızlık" adlı tebliğinde hadis tarihinde metin tenkidi konusundaki çabalar ve bu konunun zorlukları ve problemleri anlattı. Mardin Artuklu Üniversitesi öğretim üyesi Yunus Cengiz "Kelami Metinlerin Güncelleştirilmesinde Bir İmkân Olarak Eylem Teorisi: Kadi Abdulcebbar Örneği" adlı tebliğinde klasik Kelam ile çağdaş felsefenin konularını buluşturmayı hedeflemişti. Her iki tebliğ de üzerinde ayrıca durmayı hak eden önemli bilgiler içermektedir. Ancak tanıtım yazısının sınırlarını aşacağından ve zaten bildiri kitabında yayınlanacaklarından dolayı sadece önemine işaret etmekle yetiniyorum.

Bu ilim şölenini gerçekleştirmek için uzun süredir kafa yoran son bir senede ise alt yapısı üzerinde düzenleme kurulu ile birlikte fiilen çalışan sayın Bayram Ali Çetinkaya'yı ve organizasyonda emeği geçen tüm arkadaşları, uluslar arası kalitede bir organizasyon gerçekleştirdikleri için kutluyor; bu kadar ilim adamıyla bir araya gelmemize vesile oldukları için teşekkür ediyoruz. Sempozyuma ev sahipliği yapan Sultanbeyli Belediyesi Kültür Müdürlüğü, İstanbul'a ve sempozyumun bilimsel değerine yakışır bir misafirperverlik gösterdiler. Onlara da içten teşekkürler.

Şunu da belirtmeden geçemeyeceğim. Çoğu uluslararası nitelikteki bu tür faaliyetler, hem zaman alıcı hem de maliyeti yüksek olan etkinliklerdir. Genellikle bağışlarla finanse edilen ve sayıları gittikçe artan bu faaliyetlerin zaman geçirilmeden Amerika'daki gibi bir örgütlenmeye gitmesinin çok yararlı olacağını düşünüyorum. Böyle bir örgütlenme hem zaman ve maliyet tasarrufu sağlar hem de kaliteyi arttıracaktır. Ayrıca üyelere alınan aidatla zamanla kendilerini finanse eder hale geleceklerdir. AOS (The American Oriental Society, kuruluşu 1842), AAR (American Academy of Religion, 1909) ve Mesa (The Middle East Studies Association of North America, 1966) gibi örgütlenmeler, konuyla ilgili bilinen en meşhur akademik örgütlenmelerdir.

